

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.05 у Національній академії
внутрішніх справ
за адресою : 03035,
м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Ірини Володимирівни Басистої на дисертацію Марії Вячеславівни Сіроткіної «Теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України», представлену на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Альтернативні форми вирішення конфліктів загалом та правових, зокрема, не є новачією для будь-якого суспільства, зокрема і для сучасного українського суспільства. Основною їх перевагою не завжди є економія часових та інших ресурсів (зокрема і зусиль учасників), як стверджують деякі дослідники (І. О. Сопронюк «Принцип процесуальної економії у кримінальному процесі України» (м. Львів, 2011 р.), І. М. Канюка «Принцип процесуальної економії у кримінальному судочинстві України» (м. Одеса, 2015 р. та інші)), бо часто результат може бути протилежним або «нульовим», а затратені ресурси значними. Надважливим є визначення вірної мети цієї форми діяльності, якою, як на мене, є докорінне якісне вичерпання наявного конфлікту та, відповідно, «відчуття реального полегшення, одужання від образ та завданої шкоди його учасниками його ж учасникам».

Погоджуюся із Марією Вячеславівною, що компромісні способи вирішення кримінально-правових конфліктів можемо простежити в таких пам'ятках вітчизняного права, як: «Руська Правда» (1036–1037 рр.), «Судебник Великого князя Казимира» (1468 р.), «Статут Великого князівства Литовського» (1566 р.), «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), «Уложення про покарання кримінальні та виправні» (1846 р.), «Статут кримінального судочинства» (1864 р.) (стор. 10 автореферату та стор.

41-53 дисертації). При цьому, одразу хочу звернути увагу дисертантки на ту обставину, що ще в античних містах-державах Північного Причорномор'я всі судові процеси поділялися на «цінімі» та «нецінімі». У перших згаданих процесах («цінімих») покарання визначалося власне судом (судді мали можливість вибрати одне з двох покарань чи самотійно визначити розміри штрафу, а вид покарання міг пропонувати і позивач (у письмовій скарзі) і відповідач. При цьому відповідачеві не вигідно було пропонувати застосування надто м'якого покарання стосовно себе, бо в такому разі судді могли схилитися на бік покарання, яке пропонував позивач. Своєю чергою «нецінімі» процеси такі, де міра покарання передбачалася діючими законами, а у приватних справах відносно змісту судового рішення існувала попередня домовленість між сторонами (див. стор. 30-35 навчального посібника авторства професора Ігоря Йосиповича Бойка «Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX-XX ст.)» (видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.).

Цілком приймаю аргумент здобувачки про те, що нею аналізувалися кодифіковані пам'ятки вітчизняного права, але для належної оглядовості та всесторонності здійсненого аналізу у підрозділі «Історичні витоки та генеза компромісного розв'язання спорів у кримінальному судочинстві України» рекомендуватиму використання здобувачкою того неоціненого наукового приросту, який несе в собі вже процитований мною навчальний посібник професора Ігоря Йосиповича Бойка з огляду аналізу джерел та основних рис права на українських землях у складі Польського Королівства (1387-1569), Австрії та Австро-Угорщини (1772-1918), у період Українського державотворення (1917-1920: УНР, Центральної Ради, Української Держави П. Скоропадського, УНР за Директорії та ЗУНР) та у міжвоєнний період (1919-1939: Східна Галичина та Західна Волинь перебували з 1921 по 1939 у складі Польщі; Північна Буковина з 1919 по 1940 – у складі Румунії, а Закарпаття з 1919 по 1939 у складі Чехословацької Республіки), а також у етнорелігійних громадах XIV-XVIII ст. (магдебурзьке право, вірменське право, мусульманське право та іудейське право, звичаєве право циган) тощо.

Що ж стосується тих сучасних, одних із новаторських «перших кроків» на шляху до альтернативних форм вирішення конфліктів вже у незалежній Україні, то, серед іншого, особисто для мене знаковою стала діяльність БО

«Український Центр Порозуміння» та його пілотних програм, який у 2005 році за підтримки Швейцарської агенції з розвитку та співробітництва в Україні започаткував щоквартальний бюлетень «Відновне правосуддя в Україні». На шпальтах цього видання науковці та практики мали змогу ділитися не лише власними проблемами у цій царині, а й передовим досвідом, здобутками, зокрема й в окремих громадах. Також своє висвітлення у ньому отримували кроки реалізації проекту «Підтримка реформ системи кримінальної юстиції України: впровадження прийомів медіації в діяльність органів прокуратури». До таких ініціатив активно приєдналися й Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ, Верховний Суд України, Академія суддів України, Генеральна прокуратура України, Конституційний Суд України, Державний Департамент України з питань виконання покарань, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Одеська юридична академія та Національний університет «Львівська політехніка» та інші заклади освіти. Проводилися десятки конференцій, круглих столів, тренінгів. Знаковим є й той факт, що фахівці Національної академії внутрішніх справ у рамках проектів за участю БО «Український Центр Порозуміння» напрацювали не один десяток навчальних тренінгових видань щодо побудови безпечної громади, осучаснення стратегій запобігання злочинності неповнолітніх та ін. із застосуванням відновних, примирювальних практик. Активною була й співпраця з НДО «Молодь за демократію» (м. Харків) та «Віра в майбутнє» (м. Івано-Франківськ) та ін., зусилля яких спрямовувалися на впровадження медіативних практик та «кіл примирення» у школах та окремих «пілотних» громадах за активної участі представників цих громад. У закладах освіти системи МВС був запроваджений спецкурс щодо запобігання злочинності неповнолітніх із набуттям навичок медіативних практик та «кіл примирення», який у подальшому трансформувався у вибірккову дисципліну. Окремі заклади освіти МОНу пішли далі та одразу запроваджували вибіркковим предметом медіацію, як спосіб вирішення конфліктів. Цікавим та корисним є досвід запровадження такої вибірккової дисципліни, як «Відновне правосуддя, ювенальна юстиція та пробація» для магістрів. Незначну лепту до цього «руху» було унесено і мною, так як розробляла методичне забезпечення та здійснювала вчитку цих навчальних дисциплін.

Особисто я, на відміну від деяких моїх знаних шанованих колег-процесуалістів, не вважаю за можливе та доцільне розглядати «відірвано» одне від одного право на компроміс, відновне правосуддя, медіацію та інститут укладення угод. При цьому, звільнення від кримінальної відповідальності, на моє переконання, яке слідує із власного наукового підходу до розуміння означених понять, положень чинного КПК та рішень Верховного Суду є децю відокремленим і не завжди перебуває на цьому ж «процесуальному щаблі», як хоче нас у цьому переконати, судячи із архітекτονіки та змісту дисертації, а також автореферату до неї і власне публікацій Марія Вячеславівна (більш розлого спробую сформулювати власну позицію при аналізі підрозділу 4.1. дисертації та аргументуванні своїх застережень до нього).

Отже, для того щоб більш розлого обґрунтувати таку свою «об'єднавчу» наукову позицію, спробую звернутися до знаних міжнародних експертів у цій царині, які розглядали правосуддя, як парадигму із її карною та відновною віхами. Вельми конструктивними є погляди Томаса Куна («Структура наукових революцій»), Говарда Зера («Зміна об'єктиву»), Мартіна Райта («Відновне правосуддя – шлях до справедливості»), Роберта Маккейна, Іво Ерстена («Реконструкція зв'язків у суспільстві – медіація і відновне правосуддя у Європі») та інших провідних дослідників щодо існування окремих парадигм. Отже, найпоширенішими моделями відновного правосуддя, як стверджує Г(Х)овард Зер у своїй праці «Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя» (2004, перекл. з англ.), є наступні: 1) *сімейні конференції* (їх батьківщина Нова Зеландія, базуються на традиціях корінного населення маорі і законодавчо передбачені. На такі конференції збирається значна кількість людей і перед ними правопорушник, дивлячись в очі найріднішим, не лише кається перед жертвою, а й у колі рідних спільно з ними опрацьовує стратегію наступних своїх дій, а рідні не лише заохочують його взяти на себе відповідальність та виправити спричинене зло хоча б у якійсь мірі, а й підтримують його у позитивній динаміці; 2) *кола правосуддя* – програми, в основі яких лежать традиції общин (громад) з вирішення проблем та конфліктів; проводяться переважно у США та Канаді. Тут крім членів сім'ї беруть участь представники громади, у якій вчинено злочин; 3) *медіація потерпілих і правопорушників* (ще вживають назви «програми примирення», *

«посередництво», «конференція жертв і правопорушників»). У якості *технології* у цих програмах застосовується посередництво (медіація). Діяльність програм полягає в організації зустрічі потерпілого і правопорушника віч-на-віч по справах, які надходять із судових та слідчих органів. Зустріч відбувається за умови добровільної згоди усіх сторін і лише тоді, коли правопорушник визнав факт вчинення ним правопорушення. Під час зустрічі потерпілого і правопорушника сторонам пропонується розповісти свою версію того, що сталося, і яким чином це вплинуло на подальше життя. Кожна сторона має право задавати питання. Далі вони спільно вирішують, що робити з наслідками злочину. У випадку досягнення домовленостей вони підписують угоду, яка часто є рішенням щодо компенсації збитків. *Загалом, цілком має рацію означений вище автор, констатуючи, що підхід, що лежить в основі відновного правосуддя орієнтований на надання можливості сторонам конфлікту і суспільству в цілому самим спробувати впоратися із наслідками злочину.*

Своєю чергою Тоні Маршалл характеризує відновне правосуддя, як процес під час якого всі сторони, залучені до події злочину, приймають рішення щодо спільного усунення наслідків того, що трапилося та шляхів запобігання повторення цього в майбутньому (див. Marshall T. The evolution of restorative justice in Britain. // European Journal on Criminal Policy and Research, 4.4, 1996, 21-43). Також й інші знані дослідники у цій царині у такому ж ключі висловлювалися про відновне правосуддя.

Дефініція «медіація» походить від латинського «mediare» – бути посередником. Отже, медіатор виступає посередником, тобто як третя нейтральна сторона для розв'язання конфліктів, спірних питань між учасниками відновного правосуддя (див. Цільмак О.М. Професійна компетентність медіатора в галузі відновного правосуддя / Південноукраїнський правничий часопис. №4. 2015. С.63 (С. 63-65)).

Що ж ми отримали у чинному законодавстві, зокрема і кримінальному процесуальному та кримінальному із того, що вище мною процитовано? **По-перше**, починаючи з 2002 року непоодинокими були спроби хоча б якимось чином переконати та заохотити практиків схилитися на сторону відновних практик. Для цього, знаковою була подія, коли Генеральний прокурор України направив до підпорядкованих підрозділів та Національної академії *

прокуратури України 1 серпня 2008 року інформаційний лист «Щодо використання процедур примирення у кримінальному провадженні та розширення альтернативи кримінальному переслідуванню». Своєю чергою за підтримки Верховного Суду України окремі районні суди, застосовуючи програми відновного правосуддя, за власною ініціативою в межах чинного на той період часу законодавства, передавали громадським організаціям, які здійснювали таке посередництво інформацію у справах про нетяжкі злочини, констатуючи у кінцевому результаті позитивний вплив, як на захист прав потерпілих, так і на профілактику злочинності. Не дивлячись на наявні, починаючи з 2004 року постанови Пленуму Верховного Суду України, зокрема «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року №5; «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року №2; Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод: Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13 та положення чинного КПК України, які дозволяють укладами два різновиди угод, як теоретичні, так і практичні проблеми на цій ниві наявні і є вельми гострими.

По-друге, черговий раз, як риба об лід б'ємося за прийняття Закону України «Про медіацію». Чесно говорячи вже не пам'ятаю по черговості, який Проект по рахунку зараз розглядається, як на мене, то досить конструктивним був проєкт реєстр. №3665, який було прийнято за основу 3 листопада 2016 року.

Звісно, що прийняття такого Закону України є корисним і на часі, однак і без його існування, як вірно підкреслюють процесуалісти «... можливість для проведення медіації як процедури в інтересах, але поза межами кримінального процесу, була підтверджена КПК України 2012 року (хоча і без саме такої назви), де статтею 469 передбачено, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді), і стаття 65 забороняє допит як свідків осіб, які брали участь в

укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, - про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення. Наразі в Україні реалізується Проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, порядок провадження якого затверджено Наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10. Також є проєкт «Впровадження відновного правосуддя в Україні», який реалізується ГО «Інститут миру і порозуміння» (ІМіП) у співпраці з Верховним Судом, за фінансової підтримки Фонду демократії ООН (ФДООН/UNDEF). У Наказі від 21.01.2019 № 172/5/10 визначено медіацію як добровільну, позасудову процедуру, під час якої неповнолітній, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий за допомогою посередника намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» (див. Гловюк І.В. Деякі теоретико-прикладні питання застосування медіації у кримінальному провадженні / Матеріали круглого столу «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи». Львів, 11 червня 2021 року. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С.175-176 (174-180)). Ба більше того, як відомо мені та, як вірно зазначає науковиця на стор. 322 дисертації, «...у багатьох штатах Америки у судів є право як пропонувати, так і направляти справи на медіацію, *в низці випадків, роблячи це у вигляді судового наказу, обов'язкового для сторін*». При цьому єдиного Закону «Про медіацію», не дивлячись на тривалість її застосування, у США немає. Натомість, у Бельгії такий Закон з 2005 року функціонує та передбачає медіацію навіть після винесення вироку або виконання покарання, про що також відомо, судячи із проведеного мною аналізу тексту дисертації, і авторці даного наукового пошуку (див. стор. 325 дисертації).

Очевидно, що прийняття Закону України «Про медіацію» дозволило б вирішити ряд наявних проблем, а особливо із вимогами, яким повинен відповідати медіатор, який на сьогодні не є процесуальною фігурою у кримінальному провадженні та, відповідно, не має жодного процесуального статусу. Головними складовими компетентності медіатора знані психологи рекомендують вважати не лише професійно значущі знання, вміння, навички,

якості та мотивацію, а й досвід, індивідуальні базові характеристики людини (вік, стать, стан здоров'я, психофізіологічні можливості, здібності), особисті базові характеристики (пізнавальна активність, готовність до діяльності, ціннісні орієнтації та ідеали, емоційність, індивідуально-психологічні властивості), об'єктивні базові характеристики (освіта, стаж діяльності). Особа повинна відповідати за своїми особистими характеристиками психограмі медіатора (див. *Цільмак О.М. Професійна компетентність медіатора в галузі відновного правосуддя / Південноукраїнський правничий часопис. №4. 2015. С.65 (С. 63-65))*).

По-третє, беззаперечним є факт, що інститут угод у кримінальному провадженні є новацією чинного КПК, яка в процесі власної апробації наштовхнулася на низку перешкод таких, як: 1) недосконалість самих процесуальних норм, які регламентують порядок укладення угод у кримінальному провадженні та, власне, особливості судового розгляду таких проваджень; 2) відсутність закріпленого у КПК учасника кримінального провадження із власним процесуальним статусом, який повинен не лише формально підійти до укладення угоди про примирення, а й вичерпати конфліктну ситуацію, що виникла, як результат вчинення кримінального правопорушення; 3) суб'єктивний підхід до інституту угод у кримінальному провадженні зі сторони слідчих, прокурорів, суддів, а що найгірше – різне тлумачення протягом тривалого періоду часу такої ситуації Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ та Верховним Судом України, що призвело до «різнобою» у судовій практиці, який досі не вичерпаний (див. Ірина Басиста Прогалини чинного КПК щодо унормування кримінальних проваджень на підставі угод. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. №4. С. 297-309; Ірина Басиста Угоди про примирення: проблеми теорії та практики / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (9 – 10 грудня 2016 року м. Івано-Франківськ): Юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2016. С. 20-23; Ірина Басиста Практичні проблеми укладення угод про примирення у кримінальному провадженні / Вісник кримінального судочинства: Зб. наук. праць. 2017. Вип. № 1. С. 11-20. та ін).

Саме у такий період «великих змін», коли теоретичні напрацювання практики впровадження нових інститутів є мізерними, а почасти протирічливими, виникає гостра загроза допущення численних помилок суб'єктами, що покликані застосовувати КПК, тому нагальними і необхідними стають теоретичні дослідження з тих чи інших питань. З огляду наведеного, цілком має рацію Марія Вячеславівна, переконуючи нас в тому, що незважаючи на істотний внесок науковців у розробку проблематики досягнення компромісу в кримінальному процесі, значна кількість її теоретичних і практичних аспектів на сьогодні не досліджувалася, розкривалася фрагментарно, недостатньо повно або не отримала однозначного вирішення. Жоден з учених не досліджував цілісно право на компроміс і форми його реалізації у кримінальному процесі (стор. 2 автореферату та стор. 26 дисертації).

Не дивлячись на висловлені мною окремі застереження *актуальність дисертації М. В. Сіроткіної є беззаперечною.*

Зазначаючи актуальність рецензованого дисертаційного дослідження, його наукову новизну, справедливим буде відзначити, що значна кількість наукових досліджень присвячувалась різноманітним аспектам, що суміжні із заявленою проблематикою. Серед науковців Марією Вячеславівною цілком виправдано згадано таких процесуалістів, як В. І. Бояров, І. В. Паризький, О. А. Парфило, П. В. Пушкар, І. О. Сопронюк, П. Л. Степанов, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, які здійснювали дослідження компромісних процедур до реформування кримінального процесуального законодавства і тому значна частина робіт виконана на підставі вивчення зарубіжного досвіду. Серед наукових доробків дослідників, які присвятили свої наукові пошуки задекларованій проблематиці в умовах чинного КПК України заслужено згадано праці Р. Ф. Аракелян, І. В. Гловюк, Н. В. Глинської, Г. П. Власової, І. М. Канюки, Є. О. Курти, О. П. Кучинської, О. В. Литвина, Є. В. Повзика, Г. Ю. Саєнко, О. М. Скрябіна, В. М. Трофименка, П. В. Холодила, В. А. Шкелебей.

Проведеним мною аналізом встановлено, що дійсно «...наукових досліджень, які б були присвячені безпосередньому дослідженню права на компроміс та його реалізації у кримінальному судочинстві, у теорії кримінального процесу України немає» (стор. 12 автореферату та стор. 26

дисертації). Саме тут гідну нішу займає рецензована наукова праця, яка, з огляду опонента, є дійсно фундаментальним надбанням для кримінальної процесуальної науки в розрізі вироблення окремого вчення про право на компроміс у кримінальному процесі України.

Тут також маю рекомендацію до здобувачки, оскільки нею застосовано міждисциплінарний підхід та проаналізовано на стор.58-69 суттєвий науковий приріст від досліджень не лише процесуалістів, що заслуговує схвалення, все ж таки варто було б простудіювати дисертацію Юрія Микитина «Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні», який ще 15 років тому одним із перших спробував переконати не лише наукову спільноту у корисності відновної віхи (захистивши 11 років тому кандидатську дисертацію), а й був тим практиком, який, активно співпрацюючи із Івано-Франківським міським судом, стояв у витоків медіації, яка вже тоді ним, спільно із суддями, реалізовувалася у кримінальних справах.

Погоджуюсь також із таким очевидним фактом, що дисертація підготовлена відповідно до наукових програм, планів, тем, які науковицею згадані на стор. 3-4 автореферату та стор. 28 дисертації, однак, не в усіх випадках нею вказано ті структурні частини (пункти, підпункти, розділи, підрозділи тощо), які б корелювали із заявленою науковою проблемою та розвідкою.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права від 25 липня 2018 р. (протокол № 7). При цьому жодних вказівок щодо будь-якої її попередньої редакції немає...З першого погляду це може свідчити, що буквально за три роки Марією Вячеславівною завершено роботу над дисертацією на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, що мало ймовірно у такі короткі часові проміжки. Але ж, проведеним мною вивченням шпальт цієї дисертації та публікацій встановлено, що починаючи з 2008-2009 років почали виходити друком перші наукові праці цієї здобувачки за обраною проблематикою, які стосувалися відновного правосуддя. *Означене, як на мене, свідчить про тривалу та наполегливу роботу дисертантки, зваженість досвідом та часом її наукових позицій, зрілість наукового продукту.*

На погляд опонента, **практично** дотримано архітекτονіки роботи крізь призму вирішення дисертантом таких завдань: 1) встановлено історичні

витоки та генезу компромісного розв'язання спорів у кримінальному судочинстві України (стор. 39-57 дисертації); 2) відслідковано розвиток наукових поглядів щодо характеристики права на компроміс у кримінальному процесі України та стан теоретичної розробленості проблемних питань цього процесуального інституту (стор. 58-69 дисертації); 3) розкрито методологію проведення досліджень проблем реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України (стор. 69-86 дисертації); 4) визначено міжнародні стандарти реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві та встановлено їх основні принципи і гарантії (стор. 87-128 дисертації); 5) з'ясовано правову природу і зміст конфліктів у кримінальному провадженні та здійснено їх класифікацію (стор. 131-163 дисертації); 6) визначено поняття та зміст правового компромісу в кримінальному процесі, здійснено його класифікацію (стор. 163-182 дисертації); 7) з'ясовано та охарактеризовано юридичну природу права на компроміс у вітчизняному кримінальному процесі (стор. 183-202 дисертації); 8) розкрито сутність процедур примирення в системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів у кримінальному провадженні (стор. 203-224 дисертації); 9) встановлено сучасні погляди на поняття, сутність і правову природу угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні (стор. 229-259 дисертації); 10) визначено сучасні поняття, сутність і значення угоди про примирення у кримінальному провадженні (стор. 259-286 дисертації); 11) з'ясовано актуальні проблеми укладення угод у кримінальному провадженні та визначено шляхи їх вирішення (стор. 286-312 дисертації); 12) розкрито процедуру імплементації інституту медіації у кримінальне судочинство, як одного з перспективних напрямів реалізації права на компроміс сторонами кримінально-правового конфлікту (стор. 312-348 дисертації); 13) досліджено звільнення від кримінальної відповідальності як компромісне вирішення кримінально-правового конфлікту (стор. 350-367 дисертації); 14) з'ясовано теоретичні та практичні проблемні питання, що виникають під час застосування звільнення від кримінальної відповідальності (стор. 367-395 дисертації); 15) сформульовано науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо законодавчої регламентації реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України (стор. 397-408 та інші дисертації).

Погоджуюся, що дійсно у ході дослідження використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, заснованих на теорії пізнання соціально-правових явищ і призначених для отримання об'єктивних і достовірних результатів. Встановлено, що нормативно-правову основу дослідження складають: Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, документи Ради Європи з питань здійснення кримінального судочинства, Закони України, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, Постанови Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, постанови Пленуму Верховного Суду України, рішення Верховного Суду тощо. *При цьому, не дивлячись на те, що досить об'ємною і багатогранною є емпірична основа дослідження, перелік складових якої наводить і сама науковиця на стор. 6 автореферату та на стор. 32 дисертації* (це систематизовані дані державної статистичної звітності щодо рішень судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2012–2020 роки, результати узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховного Суду України, судові рішення (240 кримінальних проваджень), рішення Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України, зведені дані, отримані під час опитування 269 респондентів, а саме: 150 слідчих (Київської, Житомирської, Івано-Франківської, Львівської та Дніпропетровської областей), 60 прокурорів (Київської, Житомирської, Івано-Франківської, Львівської та Дніпропетровської областей), 59 адвокатів (м. Києва, Київської, Житомирської та Івано-Франківської областей), *із незрозумілих для мене причин нею упущено рішення Верховного Суду. Вірю і переконана, що це описка, так як Марія Вячеславівна у тексті роботи ними вправно оперує (стор. 298-299, 306 дисертації та інші) і є працівницею цієї найвищої судової інстанції.*

Практичного забарвлення роботі надає і та обставина, що в процесі її написання здобувачем використано особистий багаторічний досвід роботи у Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ та у Верховному Суді.

На погляд опонента, до найбільш суттєвих результатів, одержаних самостійно, що визначають наукову новизну дослідження, належать такі положення:

– розкрито стан теоретичної розробленості інституту права на компроміс на міждисциплінарному рівні, що засвідчило потребу комплексного дослідження реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України в межах самостійного кримінального процесуального вчення;

– визначено ознаки кримінально-процесуального конфлікту: виникає в рамках кримінальних процесуальних правовідносин між учасниками кримінального провадження, має негативний характер, є прогнозованим, виникає при наявності протилежних інтересів, має юридично значущі наслідки;

– розроблено визначення права на компроміс у кримінальному процесі України, під яким потрібно розуміти право на отримання цінностей, благ поновлюючого характеру, якому кореспондує обов'язок винуватої у вчиненні кримінального правопорушення особи вчинити відновну дію, як для потерпілої особи, так і для держави й суспільства загалом, з метою відновлення порушеного кримінально караним діянням суспільного спокою, безпеки та правового порядку. *Одразу підкреслю, що у даному авторському визначенні із незрозумілих для мене причин упущено такі необхідні складові елементи, як вказівка на тих осіб, для яких таке право притаманне, а також таку важливу рису, як індивідуалізація, які прописані нижче по тексту окремими пунктами.*

Що ж стосується пунктів другого та третього, які наведені у авторській редакції на стор. 6-7 автореферату та стор. 33 дисертації, то не вважаю, що є підстави їх розміщувати у графі «вперше», а доцільніше їх розташувати у позиції «дістало подальший розвиток», бо саме такий хід справ вбачаю із внеском дисертантки до проведеного нею аналізу та синтезу основних міжнародно-правових принципів реалізації права на компроміс у кримінальному провадженні та розкриття системи міжнародних гарантій його реалізації.

– визначено форми реалізації права на компроміс у кримінальному процесі: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, угоди про примирення та про визнання

винуватості... Лapidарно відзначу, що у цій позиції наукової новизни у авторському формулюванні крайньою є згадка «...медіація (у разі запровадження)». Не можу погодитися із такою авторською позицією, бо медіація, як пілотний проєкт запроваджується у нашій країні близько 20 останніх років, а як **механізм** примирення сторін у кримінальних провадженнях (кримінальних справах) вже давно існує, хоча і поза процесуальними процедурами, які унормовані у КПК, але і не всупереч, а в унісон їм.

Що ж до такої авторської новації, як «...поява у кримінальному процесі України нового його типу – прагматичного», то особисто я маю декілька контраргументів до такої позиції, які спробую навести при аналізі основної частини роботи. Однак не дивлячись на мої власні роздуми, така складова наукових здобутків авторки цілком може належати до положень наукової новизни у запропонованому Марією Вячеславівною формулюванні та розташуванні.

Інші положення удосконалено або ж вони набули подальшого розвитку.

Практичне значення одержаних Марією Вячеславівною результатів є беззаперечним і полягає в тому, що вони можуть бути використані й використовуються в: *законотворчій діяльності* – для вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів, що регламентують кримінальну процесуальну діяльність (акт Комітету з питань правової політики Верховної Ради України від 23 лютого 2021 р. № 46/78 ВР); *правозастосовній діяльності* – під час здійснення Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду своїх повноважень, а також в процесі аналітичної діяльності, яка здійснюється департаментом аналітичної та правової роботи Верховного Суду; ТОВ «Правова Група «Домінанта», ТОВ «Джей ЕнЛігал» при здійсненні захисту та представництва осіб у кримінальному провадженні (акти Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 18 лютого 2021 р.; ТОВ «Правова Група «Домінанта» від 24 листопада 2020 р.; ТОВ «Джей ЕнЛігал» від 1 грудня 2020 р.); *освітньому та науково-дослідному процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Складання процесуальних документів на стадії досудового розслідування», «Прийняття процесуальних рішень у

кримінальному провадженні», «Судове провадження», «Досудове розслідування», «Права людини у сфері кримінальної юстиції» та при підготовці підручників, навчальних і довідкових посібників, курсів лекцій, тестових завдань, наукових статей, тез конференцій (акти Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» від 3 березня 2021 р.; Харківського національного університету внутрішніх справ від 20 січня 2021 р.). *Лише дозволю собі висловити коментар щодо того, що не зайвим було б впровадити сутнісні і беззаперечні здобутки науковиці і в освітній та науково-дослідний процес також того закладу вищої освіти, де дана дисертація захищається.*

Відповідаючи на запитання про стан та якість оприлюднення здобувачкою основних результатів дослідження, то вельми позитивним є й той встановлений мною факт, що починаючи з 2008 року Марією Вячеславівною велася не лише формальна наукова робота, а здійснювалася практично щорічно публікація фахових статей, є суттєва динаміка та наступальний рух у підготовці тез та наукових доповідей на конференціях, що свідчить про сумлінну авторську позицію та бажання донести до наукової спільноти свої напрацювання та пропозиції.

У результаті проведеного дослідження М. В. Сіроткіній **успішно вдалося** теоретично узагальнити практичні проблеми, що виникають упродовж реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України та запропонувати шляхи їх усунення.

Структура й обсяг дисертації зумовлені, в першу чергу, авторським підходом, предметом дослідження, метою й завданнями та відповідають логіці наукового пошуку. Композиційно дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять чотирнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Така «наукова композиція» дозволила її авторці, у переважній своїй більшості, дати відповіді на задекларовані в актуальності та меті позиції, вирішити поставлені наукові задачі, а також розлогу наукову проблему.

Аналіз та оцінка змісту дисертації.

У першому розділі дисертації **«Теоретико-правові основи реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України»** її авторка глибоко та скрупульозне досліджує питання не лише щодо історичних витоків та

генези компромісного розв'язання спорів у кримінальному судочинстві України та ін., а й формулює вельми цікавий висновок, з яким я повною мірою згоджуюся, про те, що «...окремі елементи домовленостей щодо застосування примирливих і компромісних процедур, які притаманні сьогоднішньому праву на компроміс, мали місце ще в давні часи та, пізніше, знайшли своє відображення в таких пам'ятках права, як «Руська Правда», «Права, за якими судиться малоросійський народ» та ін. Суміжні мої роздуми вже раніше наведено на стор. 2 даного відгуку.

Також науковицею проаналізовано наукові розвідки щодо реалізації права на компроміс, визначено методологію проведення дисертаційного дослідження та міжнародні стандарти реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві.

Зокрема, у підрозділі 1.3, який має назву «Методологія проведення досліджень проблем реалізації права на компроміс в кримінальному процесі України», із сукупного його обсягу 17-ти сторінок, аж 9 приділено загальним підходам розуміння методу та методології безвідносно із реалізацією права на компроміс в кримінальному процесі України. При цьому погоджуюся, що такі «затяжні ліричні відступи» притаманні значній кількості наукових праць, і моїм у тому числі.

Заслугує на підтримку авторська позиція, яка полягає в тому, що «...окреслюючи роль міжнародно-правових актів у реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві, необхідно відзначити, передусім, визначення ними загальних положень у галузі нетрадиційного (альтернативного) правосуддя, які є відправною точкою для держав під час формування національного законодавства» (стор. 93 дисертації).

Має рацію Марія Вячеславівна і в тому, що *принцип добровільності* є фундаментальним і безспірним та наявним практично в усіх дефініціях компромісних процедур. Відправною точкою у визначенні цього принципу є добровільність звернення учасників правового конфлікту до альтернативних способів його вирішення (стор. 97 дисертації).

Розділ 2 «Теоретико-правові аспекти правових конфлікту і компромісу, права на компроміс у кримінальному процесі: категоріальний підхід до розуміння, критерії класифікації та структурна характеристика» містить чотири підрозділи, де досліджено правову природу,

зміст і класифікацію конфліктів у кримінальному провадженні, розкрито поняття, зміст та класифікацію правового компромісу, юридичну природу права на компроміс, сутність процедур примирення в системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів. *Одразу зазначу, що у такому формулюванні назва цього розділу є децю співзвучною із назвою розділу 1, адже в другому випадку мова йде про теоретико-правові аспекти права на компроміс, а у першому – про теоретико-правові основи реалізації права на компроміс.*

У **підрозділі 2.1.** авторка, опираючись на висновки знаних процесуалістів, власні, попередньо отримані на стор. 66, 79 та ін. дисертації результати наукового пошуку, правильно акцентувала увагу на доцільності використання поняття «правовий конфлікт», а не «юридичний конфлікт», яке є вужчим за своєю сутністю (стор. 14 автореферату та стор. 140-146 дисертації). Заслужують на увагу юридичної спільноти і міркування науковиці щодо взаємозв'язку кримінальних процесуальних конфліктних ситуацій із розширенням класифікаційних позицій кримінальних процесуальних конфліктів.

У наступних двох підрозділах роботи **під номерами 2.2. та 2.3.** зроблено спробу, і як на мене, то вельми вдалу відслідкувати стан та динаміку правового компромісу у кримінальному процесі, а також юридичної природи права на нього.

Має рацію Марія Вячеславівна в тому, що «...найзмістовніша за обсягами класифікація правового компромісу здійснюється за галузевим критерієм. Вона дає можливість відобразити типові для кожної галузі види правового компромісу, які знайшли відображення у галузевих правових інститутах (стор. 172 дисертації). Слідуючи цьому ходу думок, логічним є й розуміння компромісу у кримінальному провадженні, який, на переконання науковиці, «... є способом вирішення кримінально-правового конфлікту, який досягається шляхом взаємодопустимих поступок сторін обвинувачення та захисту» (стор. 173 дисертації). *Щодо ж до вживання автором терміну «сторін обвинувачення та захисту» у запропонованому контексті, то вважаю не зайвим був би коментар здобувачки та її уточнююча позиція щодо кого саме із представників цих двох сторін має йти та йде мова. При цьому,*

також можливо, що радше, задля лапідарності, варто говорити про сторони конфлікту.

Змістовним є коментар щодо розуміння *кримінального процесуального компромісу*, як одного із різновидів правового компромісу, який характеризується бажанням сторін з «доброї» власної волі вирішити кримінально-правовий конфлікт при певних рівних умовах, взаємних поступках і вигоді у кримінальному провадженні (стор. 178 дисертації).

Підрозділ 2.4 є вельми інформативним та розкриває перед нами сутність процедур примирення в системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів у кримінальному провадженні на шляху до компромісу.

Цілком погоджуюся із авторським висновком, що «... для кримінального процесу має бути важливим той факт, що розгляд можливості використання альтернативної форми зазвичай пов'язаний з оцінкою сторонами таких категорій, як ціна конфлікту (сукупність витрат, пов'язаних з виникненням, розвитком і завершенням конфлікту) і ціна виходу з конфлікту (різниця між втратами і прибутками як вираз результату конфлікту). При цьому порівняння ціни конфлікту і ціни виходу з конфлікту дозволяє раціонально вирішити питання про те, чи варто продовжувати конфлікт або ж доцільно припинити його. Альтернативна форма орієнтована на зменшення і ціни конфлікту, і ціни виходу з нього. Тому судді у своїй діяльності варто виходити з того, що правильний вибір і належне використання альтернативних способів дозволяє завершити юридичний конфлікт (спір) з мінімальними втратами і витратами, а також з урахуванням інтересів кожної зі сторін. *В Україні на сьогодні не існує якого-небудь усталеного, а тим більше, нормативного визначення АВС.* Загалом всі визначення різних авторів мають схожі описові ознаки АВС, а саме: а) дії, спрямовані на позасудове врегулювання або вирішення суперечки; б) урегулювання або вирішення суперечки здійснюється на підставі добровільного волевиявлення сторін спору» (стор. 212-213 дисертації).

Розділ 3 «Процесуальні механізми реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві України: особливі та позасудові порядки» об'єднує у своїй структурі чотири підрозділи, де розглянуто сутність і значення угод у кримінальному провадженні, актуальні проблеми укладення угоди у кримінальному провадженні та проблеми імплементації інституту медіації у кримінальне судочинство.

Вірно констатовано, що «...у КПК України слід подати визначення угоди у кримінальну провадження». Таку авторську позицію підтримують 72 % опитаних Марією Вячеславівною при проведенні анкетування слідчих НП, 72 % прокурорів та 90 % адвокатів (стор. 230 дисертації).

Має почасти рацію здобувачка і я також частково стою на аналогічних наукових позиціях, що «...зводити укладення угоди у кримінальному провадженні, як і інші спрощені форми кримінальної процесуальної форми (провадження щодо кримінальних проступків, провадження у формі приватного обвинувачення тощо), лише до економії часу та ресурсів у кримінальному провадженні буде неправильним. Процесуальна економія у даному випадку не є самоціллю, головним залишається – виконати завдання кримінального провадження, вказані у статті 2 КПК України, серед яких не лише вимога «швидкого», а й «повного та неупередженого розслідування та судового розгляду», а також щоб «до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура...» (стор. 237 дисертації). *На стор.1 даного відгуку мною вже відзначалася власна позиція про те, що процес укладання угоди, зокрема про примирення між потерпілим та підозрюваним нерідко вимагає більше людських та часових зусиль і ресурсів, ніж недеференційований порядок розслідування, а особливо при застосуванні механізму медіації для примирення. А от провадження щодо кримінальних проступків, провадження у формі приватного обвинувачення беззаперечно є спрощеними порядками, виходячи, як із унормованої у КПК України процедури досудового розслідування, так і особливостей судового розгляду.*

Безапеляційно погоджуюся, що ефективним шляхом вирішення правового конфлікту при вчиненні кримінального правопорушення стала можливість досягнути компромісу між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) шляхом укладення угоди про примирення між ними (підрозділ 3.2, стор. 259 дисертації).

Цікавим також є проведений аналіз щодо *переговорів, консіліації та медіації*, як найбільш розповсюджених способів вирішення правового конфлікту у світовій практиці. Аргументовано підкреслено, що *переговори* є найбільш розповсюдженим способом в Україні. При медіації залучають *нейтральну сторону – медіатора*, який допомагає сторонам напрацювати

умови угоди, при цьому *сторони повністю контролюють процес прийняття рішення*. Консіліація – це спосіб, за своєю суттю схожий із медіацією, враховуючи певну різницю у повноваженнях третьої сторони. Медіатором у спорі, як правило, може виступати особа, не зацікавлена у вирішенні спору, яка не має або має незначні спеціальні знання. *Медіатор не має права нав'язувати сторонам свою точку зору, але зобов'язаний з'ясувати істинну причину конфлікту та наміри сторін. Консіліатором виступає особа, яка має спеціальні знання у сфері конфлікту і може давати особисті рекомендації сторонам про можливі способи вирішення конфлікту»* (стор. 262 дисертації).

Погоджуючись із запропонованим на стор. 285 дисертації авторським визначенням угоди про примирення, не вважаю, що воно є «...занадто широким», як вже на наступній сторінці дисертації самокритично зазначає сама науковиця. Вловивши думку здобувачки (принаймні я на це щиро сподіваюся), рекомендую коректніше сформулювати хід власних авторських позицій, на кшталт того, що з метою уникнення переобтяження чинного КПК України розлогими дефініціями, які є притаманними для доктрини, але в жодному разі не для Закону, пропонуємо нову частину 3 статті 468 викласти таким чином....і далі по тексту.

Здебільшого належним чином аргументовані шляхи імплементації інституту медіації у кримінальне судочинство, як одного з перспективних напрямів реалізації права на компроміс сторонами кримінально-правового конфлікту, Марією Вячеславівною запропоновано у **підрозділі 3.4.** дисертації.

У розділі 4 «Особливості реалізації права на компроміс при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності» у авторській інтерпретації проаналізовано питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, як компромісне вирішення кримінально-правового конфлікту та розкрито проблемні питання їх застосування.

Віриться, що спільними зусиллями законодавця та науковців, зокрема і новаціями, які пропонуються рецензованим науковим продуктом, найближчим часом вдасться усунути переважну більшість із встановлених проблем, прогалин і колізій.

Враховуючи все вище викладене, опонентом однозначно встановлено, що текст дисертації М. В. Сіроткіної, в переважній більшості, оформлено

відповідно до встановлених вимог, основні її положення достатньо повно відображені в її авторефераті й наукових публікаціях. Робота М. В. Сіроткіної відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Поряд із позитивними характеристиками, подана до захисту дисертація, як і будь-яка авторська новаторська спроба, містить положення, які потребують додаткового аргументування, а саме:

1. Варто звернути увагу здобувачці на певну динаміку вживаної нею термінології. Так, на стор. 3, 4, 15 і далі по тексту дисертації та, відповідно, у тексті автореферату вжито термін «кримінально-процесуальний конфлікт». Чи не варто його виклад привести у відповідність із назвою чинного Кримінального процесуального закону?

2. Викликає певний дисонанс, такий стан речей, коли із формулювання теми дослідження та, відповідно, його предмету (стор.5 автореферату та стор. 30 дисертації) не зовсім зрозумілим залишається про чие право на компроміс буде йти мова, зокрема чи то держава в особі державних органів має таке право (а як тоді бути, для прикладу у ситуаціях, якщо суди приймають рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності, коли особа своєї вини не визнає, почасти й заперечує свою причетність до вчинення кримінального правопорушення..., бо у цих ситуаціях жодних взаємних поступок зі сторони обвинуваченого чи потерпілого немає, то й компроміс як такий відсутній). Чи таким правом наділені сторони кримінального провадження, чи ж учасники судового провадження (що теж у такому широкому розумінні мало ймовірно та суперечить положенням чинного КПК України), адже саме таким терміном, як «сторони» без подальших уточнень у тексті дисертації оперує здобувачка не один десяток разів (див. стор. 3 другий та третій абзаци та ін.)? Вже у підрозділі 1.4 роботи з'являється дещо відмінний підхід і розкриваються «...принципи міжнародного права, відповідно до яких реалізується право учасників кримінального провадження на досягнення компромісу»? (стор. 13 автореферату). Можливо мова йтиме лише про підозрюваного, обвинуваченого? Чи це лише право потерпілого? Очевидно, що виходячи із розуміння «компромісу», як **спільних** поступок задля досягнення мети таке право є «взаємне», і як мінімум «двостороннє». Лише у сьомій позиції наукової новизни у графі «вперше» підкреслено, що «...суб'єктами ініціативи

реалізації права на компроміс є безпосередньо потерпілий, підозрюваний або обвинувачений, держава (в особі уповноважених нею органів), а на сторінці 403 дисертації у висновку до роботи під номером 7 вказано, що «...носіями права на компроміс у кримінальному провадженні є потерпіла особа та підозрюваний (обвинувачений)», а вже підрозділ 4.1. має назву «Звільнення від кримінальної відповідальності як компромісне вирішення кримінально-правового конфлікту» і у ньому здобувачка доводить, що таке «звільнення» є компромісною формою вирішення кримінально-правового конфлікту, «...яка полягає у **відмові суду від імені держави** від застосування заходів кримінально-правового впливу...» (стор.22 автореферату та стор. 350-367 дисертації). А де ж тоді компроміс, де **спільні** поступки? Особисто для мене, за результатами вивчення наданої на рецензування дисертації, автореферату до неї та опрацьованих мною публікацій дисертантки залишилось не зрозумілим, то хто ж з позицій науковиці однозначно є носієм права на компроміс?

3. Погоджуючись із умовиводом про те, що «право на компроміс існувало ще задовго до появи наявних механізмів його реалізації у кримінальному судочинстві й притаманне нашій автентичній ментальності та духовності» (стор. 1 автореферату та стор. 25 дисертації), хочеться застерегти Марію Вячеславівну від дещо вільного викладу власних думок та емоційного стилю (хоча маю таку ж власну проблему), які читач може сприйняти неоднозначно, хоча я чітко розумію їх правильну сутність і бажання донести до наукової спільноти раціональне. Мова йде про таку авторську позицію «...вся судова практика і процесуальна доктрина стояли на міцній позиції недопустимості «домовленостей» державних органів з підсудним...». Такі позиції є незмінними і сьогодні, адже не варто буквально ототожнювати право підозрюваного (обвинуваченого) на компроміс із «домовленістю» з державними органами...Важливим є внутрішнє наповнення примирювальних процедур (каяття підозрюваного за вчинене та заподіяну шкоду потерпілому та бажання виправити заподіяне) та їх мета, **про яку добре відомо дисертантці та вона є фахівцем у цій царині**, судячи із того, що я дослідила на шпальтах серії рецензованих мною наукових праць (монографія, дисертація, автореферат, наукові статті та апробації) її авторства.

4. Особисто мені тривалий період часу, як і нашій науковиці та іншим дослідникам, не дає спокою питання про морально-етичність укладення угод

у кримінальному провадженні, зокрема угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим. Бо щодо угоди про примирення, то мої позиції є категоричними щодо її моральності. Цілком закономірно, що дослідницею аналізуються позиції прихильників та противників (стор. 187-188 дисертації), але не зовсім погоджуюся з підходом, коли нею, для обґрунтованої відповіді на ці питання, на стор. 188-190 дисертації співставляються категорії права і моралі. І все... По-перше, двосторінковий аналіз 4-5 джерел про мораль апіорі не може бути належно-інформативним та достатньо-об'єктивним. По-друге, а як бути із досвідом тих країн, де ці механізми працюють десятиліттями, але результати не завжди втішні – суди перевантажені, права потерпілих «забуті», а як результат – довіра населення з кожним роком зменшується? Можливо нам варто вчасно не лише помітити, а й зробити власні висновки із чужих негативних уроків?

5. Назва підрозділу 3.3. запропонована, як «Актуальні проблеми укладення угод у кримінальному провадженні». Погоджуючись із запропонованими заголовком та викладом підрозділу, високо оцінюючи авторські позиції та наукові здобутки у цій царині таких знаних процесуалістів, як І.В. Гловюк, В. О. Гринюк та інших науковців, якими оперує науковиця, то підставно погоджуючись, то вдаючись до виправданої критики, мушу констатувати, що на жаль у тексті цього підрозділу відсутня така одна із граней дилеми, як можливість та ймовірність встановлення істини при здійсненні кримінального провадження на підставі угод. Мені видається **лише ймовірним** та ще й із низкою застережень, провести досудове розслідування, виконуючи такі вимоги законодавця, як невідкладне надсилання прокурором до суду обвинувального акту з підписаною сторонами угодою, якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування (частина 1 статті 474 КПК України), при цьому, забезпечивши, у його перебігу, виконання завдань кримінального провадження та встановлення істини. Знаю, що опоненти такої позиції скористаються із наступного речення цієї частини статті 474 КПК України та вкажуть, що «...Прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі спливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди

для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди». Але ж аналіз судової практики говорить про той стан справ, коли, з одного боку «гнані» системою показників (яку начебто ми подолали...), а з іншого – буквально розуміючи та виконуючи такі не зовсім виправдані законодавчі вимоги щодо «невідкладності», дізнавачі, слідчі, прокурори про встановлення істини у низці випадків «забувають».

Є й ще така доктринальна проблема, коли знані науковці стоять на позиціях «відмови від істини» через її недосяжність або ж застарілість таких підходів у кримінальному провадженні тощо. Не повною мірою поділяю абсолютистську наукову презентацію тих дослідників, яка полягає у неспроможності встановлення істини у кримінальному провадженні, серед іншого, і через «...неможливість формування абсолютного, повного та вичерпного знання щодо події кримінального правопорушення в силу ретроспективного характеру пізнання у кримінальному судочинстві» (стор. 60 дисертації Каліновської М. О. «Особливості кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування», Львів 2021.). Хоча погоджуюся із таким станом справ, що дійсно «...у теорії кримінального процесу, починаючи з дореволюційного періоду і до сьогодні, завжди існували думки щодо неможливості встановлення не лише об'єктивної, а й істини, як такої у кожному кримінальному провадженні» (стор. 60 згаданої вище роботи). Свого часу, у 2015 році у публікації «До питання встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні» (Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. Випуск 61. С.407-412), наводячи аргументи корифеїв кримінальної процесуальної науки, зокрема і Академіка Василя Тимофійовича Нора та мої власні роздуми щодо наявного стану справ, було зроблено спробу апелювати до законодавця, висловлюючи підставну стурбованість через не включення до переліку засад кримінального провадження основоположного принципу, який є запорукою реалізації завдань кримінального провадження, пронизує практично всі стадії та дії суб'єктів провадження – встановлення істини. Перш за все істина є тим поняттям, яке розглядалося як у марксистсько-ленінській ідеології, так і є метою християнської та інших теорій пізнання. У свою чергу будь-яке кримінальне провадження на окремій його стадії повинно закінчуватися

істинним процесуальним рішенням слідчого, прокурора чи суду, адже інше – буде суперечити його завданням, які унормовані у статті 2 КПК України. Здійснюючи досудове розслідування чи судовий розгляд, визначені у КПК України державні органи та їх посадові особи **зобов'язані внутрішньо прагнути встановити саме об'єктивну істину (і це базова планована ціль!!!, яку або ж досягають, або ж ні...)**, яка буде ґрунтуватися на сукупності зібраних, перевірених та оцінених доказів, а не на власному їх суб'єктивізмі, що нерідко присутній у їх повсякденній професійній діяльності через цілу низку, як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів (морально-професійна деформація, відсутність належної фахової підготовки, некомпетентність, надмірна завантаженість, наявні прогалини та колізії чинного кримінального процесуального законодавства, правовий нігілізм, прогалини морального та духовного виховання, відсутність комунікабельності, низький рівень етичної культури тощо). Лише за умов відповідності об'єктивній дійсності (фактичним обставинам) висновків, які виражаються у процесуальних рішеннях органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та суду можна вести мову про встановлення істини. Із даного приводу хочеться навести крилатий вислів Йоганна Вольфганга фон Гете про те, що набагато легше знайти помилку, ніж істину.

6. Здобувачкою зроблено спробу переконати наукову спільноту в тому, що звільнення особи від кримінальної відповідальності є компромісним вирішенням кримінально-правового конфлікту. І тут у мене є декілька застережень щодо таких абсолютистських авторських позицій, про які мною вже штрихами зазначалося на стор. 4 та інших даного відгуку. **По-перше**, не варто назагал вести мову про всі підстави та випадки звільнення особи від кримінальної відповідальності, як про реалізацію права на компроміс, бо це вступатиме у внутрішнє протиріччя із окремими із підстав, які унормовані КК України та із тим розумінням самого поняття, яке викладене в постанові Пленуму ВСУ № 1 від 23 грудня 2005 р, як «...передбаченою законом відмовою держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених КК України». Тобто, якщо така «відмова держави від застосування покарання...» передбачена законом, то чи є тут місце компромісу??? Чи це директива??? І чи з усіх підстав саме так??? Для прикладу, серед таких із підстав, як дійове каяття (стаття 45 КК України),

передача особи на поруки (стаття 47 КК України), зміна обстановки (стаття 48 КК України), закінчення строків давності (стаття 49 КК України), найпевніше у назві цього розділу, його підрозділів та їхньому тексті мова мала б йти про таку із них, яка передбачена статтею 46 КК України і це **звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим**. Натомість у авторефераті до дисертації на стор. 22-23 відсутня будь-яка така конкретика щодо підстав (ви), а лише в останньому абзаці підрозділу 4.2. на стор. 23 штрихом зазначено, що «...помилки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим обумовлені схожістю цього інституту з укладенням угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим. Визначено, що ці правові інститути відрізняються за своєю юридичною природою та правовими наслідками: у першому випадку особа звільняється від кримінальної відповідальності повністю та щодо неї не виноситься вирок, у другому ж – виноситься обвинувальний вирок та призначається узгоджене сторонами покарання». Проведений мною аналіз тексту підрозділу 4.1. дисертації лише підтверджує встановлену вище мною проблему первинно й у тексті автореферату, і лише на стор. 364 Марія Вячеславівна нарешті визначилася із своєю науковою позицією, погодившись із раніше висловленими В. А. Шкелебей переконаннями та вказала, що «...є декілька груп норм, що допускають компроміс у боротьбі зі злочинністю: 1) норми, які виключають кримінальну відповідальність у разі наявності передбачених ними умов і підстав (щодо цієї групи норм, то у мене наявні категоричні заперечення, які вище вже висловлені, через несприйняття можливості наявності компромісу при наявній тотальній директиві законодавця); 2) норми, які спрямовані на пом'якшення покарання винного в обмін на вчинення ним певних позитивних посткримінальних поступків; 3) норми, що гарантують фіксоване зниження покарання винному в обмін на його позитивні посткримінальні поступки. Тож закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності через дійове каяття та примирення винного з потерпілим є одним із видів компромісного вирішення кримінально-правового конфлікту», **з чим можна загалом погодитися**. Але вже у наступному абзаці на стор. 364 тексту дисертації науковиця «раптово» міняє власну означену точку зору, «розширивши її до

невпізнання», підтримуючи знову ж таки позицію В. А. Шкелебей, яка запропонувала «...визначення звільнення від кримінальної відповідальності як компромісної форми вирішення кримінально-правового конфлікту, під яким розуміє «здійснювану, згідно з КК та КПК України, відмову держави від застосування заходів кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчинили злочин. Цей акт правосуддя може бути здійснений лише судом на основі матеріалів досудового розслідування в разі: 1) дійового каяття особи (ст. 45 КК України); 2) примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК України); 3) передачі особи на поруки (ст. 47 КК України); 4) зміни обстановки (ст. 48 КК України); 5) закінчення строків давності (ст. 49 КК України)»???

По-друге, переконана, що Марії Вячеславівні добре відома й правова позиція Верховного Суду, коли у справі № 552/5595/18 (провадження № 51-5289км19) Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду висловився щодо такої підстави, як закінчення строків давності (ст. 49 КК України), відзначивши, що згідно зі статтями 284–288 КПК України підставами для звільнення особи від кримінальної відповідальності при розгляді справи в суді є наявність норми кримінального закону, яка передбачає таке звільнення, клопотання сторони кримінального провадження про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності та згода обвинуваченого на закриття кримінального провадження на цих підставах. Ці умови є правовою підставою для прийняття судом рішення про звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності. **Визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення як обов'язкової умови такого звільнення кримінальним процесуальним законом не передбачено.** Визнання винуватості є правом, а не обов'язком підозрюваного, обвинуваченого, а тому невизнання цими особами своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення за наявності їхньої згоди на звільнення від кримінальної відповідальності не може бути перешкодою в реалізації ними свого права на таке звільнення та правовою підставою для відмови судом у задоволенні заявленого клопотання. Передбачений законом інститут звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності не пов'язує такого звільнення з визнанням ними своєї вини у вчиненні злочину» (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/98728753>). Припускаю, що очевидно Суд

виходив із встановлення доказами вини обвинуваченого, а не з «ілюзії відсутності вини», як про це вказують окремі дослідники.

Отож, за таких реалій чи варто вести мову про компроміс та реалізацію права на нього при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності загалом?

7. Також зауважу, що у тексті, на стор. 287, наявні повтори, цитованої раніше у вступі на стор. 2-3 автореферату та стор. 26-27 дисертації даних судової статистики.

Існує ще цілий ряд тих теорем, які відображені у тексті роботи і, очевидно, під час захисту дисертації вимагатимуть детального доведення, додаткового пояснення з боку дисертантки. Але цьому є логічне пояснення, так як на захист представлено велику працю, період її обговорення науковою спільнотою є досить нестабільним, адже практика застосування КПК 2012 року, хоча і за 9 років наявна, але ж при цьому і практично незначна, оскільки динаміка і частота внесення до нього змін і доповнень є стрімкою і ледь не щомісячною, по деяких параметрах ні законодавець, ні теоретики не знаходять одностайного шляху вирішення.

Не дивлячись на висловлені опонентом власні точки зору щодо положень, які потребували додаткового обґрунтування, загальна оцінка роботи є позитивною. Марією Вячеславівною, з погляду опонента, загалом достойно розкрито проблематику теорії та практики реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України, розроблено обґрунтовані рекомендації, спрямовані на вдосконалення правовідносин, які виникають у динаміці реалізації означеного права. Тому і теоретичне і прикладне значення даного дослідження є безперечним. Дисертація **«Теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України»** виконана на гідному науковому рівні.

Тема і зміст дисертації Марії Вячеславівни Сіроткіної **«Теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України»**, поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, а також вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 із змінами та

доповненнями, вимогам МОН України. Автор дисертації – Марія Вячеславівна Сіроткіна, звісно за результатами офіційного захисту, заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент

**Професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ**

доктор юридичних наук, професор

«31» серпня 2021 року

Ірина БАСИСТА

Підпис Ірини Володимирівни Басистої

ЗАСВІДЧУЮ

Перший проректор

Львівського державного університету

внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Тарас СОЗАНСЬКИЙ